

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

Назва курсу <i>Нормативний/вибірковий</i>	Методика польових досліджень з археології вибірковий
Ступінь освіти Бакалавр/магістр/доктор філософії Освітня програма	Бакалавр 032 Історія та археологія
Рік викладання/ Семестр/ Курс (рік навчання)	2024-2025/ непарний (V) семестр / 3 курс
Викладач	Ситник О. М.
Профайл викладача	http://geo.mdpu.org.ua/prirodnicho-geografichnij-fakultet/kafedra-istoriyi/sklad-kafedri-istoriyi/sitnik-oleksander-mikolajovich/
Контактний тел.	0972139300
E-mail:	oleksander_sytnyk@i.ua
Сторінка курсу в ЦОДТ МДПУ ім. Б.Хмельницького	https://dfn.mdpu.org.ua/course/view.php?id=6567
Консультації	<i>Очні консультації:</i> щочетверга, згідно графіку роботи кафедри історії та археології. <i>Онлайн-консультації:</i> через систему ЦОДТ МДПУ ім. Б.Хмельницького.

1. АНОТАЦІЯ

Навчальний курс «Теорія та методика археологічних досліджень» є важливим складником системи підготовки фахівців з історії та археології за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр. Навчальна програма дисципліни передбачає вивчення специфіки й методики польових досліджень, засвоєння основних принципів наукового археологічного дослідження, особливості наукової й технічної підготовки до археологічної експедиції, ведення польової документації тощо.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Метою викладання навчальної дисципліни є: вивчення специфіки й методики польових досліджень, засвоєння основних принципів наукового археологічного дослідження, особливості наукової й технічної підготовки до археологічної експедиції, ведення польової документації.

3. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ НАБУВАЮТЬСЯ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ

1. Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов

2. Загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
- Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.
- Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.
- Здатність бути критичним і самокритичним.

3. Фахові компетентності:

- Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.
- Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
- Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних.
- Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

- Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.
- Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.
- Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
- Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність.
- Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання (ПРН)

- Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.
- Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.
- Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.
- Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
- Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
- Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.
- Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.
- Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.
- Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
- Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
- Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
- Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
- Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

5. ОБСЯГ КУРСУ

Вид заняття	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Кількість годин	30	14	76

6. ПОЛІТИКИ КУРСУ

Політика академічної поведінки та етики:

- Не пропускати та не запізнюватися на заняття за розкладом;
- Вчасно виконувати завдання семінарів та питань самостійної роботи;
- Вчасно та самостійно виконувати контрольні-модульні завдання

7. СТРУКТУРА КУРСУ

7.1 СТРУКТУРА КУРСУ (ЗАГАЛЬНА)

Кількість годин	Тема	Форма діяльності (заняття, кількість годин)	Література	Завдання	Вага оцінки	Термін виконання
БЛОК 1.						
«ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛЬОВИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»						
20	Тема № 1. Предмет і завдання курсу. Етапи розвитку польової	Лекція (4 год.) Семінарські заняття (2 год.)	1-5			впродовж першого навчального семестру

	<p>археології</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історія зародження польової археологічної практики. 2. Вивчення польових археологічних пам'ятників в XVIII ст. 3. Археологічна наука в XIX ст. 4. Розвиток польової археології за радянських часів. 5. Основні джерела з польової археології. 	Самостійна робота (14 год.)				(перший періодичний контроль)
20	<p>Тема № 2. Предмет польової археології</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Археологічні пам'ятники та їх класифікація. 2. Культурний шар. 3. Археологічна стратиграфія. 4. Споруди. 5. Давні поховання. 6. Археологічні комплекси. 	<p>Лекція (6 год.)</p> <p>Семінарські заняття (2 год.)</p> <p>Самостійна робота (12 год.)</p>	1-5			впродовж першого навчального семестру (перший періодичний контроль)
20	<p>Тема № 3. Археологічна розвідка.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Завдання та підготовка до проведення археологічної розвідки. 2. Пошук культурного шару. 3. Опис археологічних пам'яток. 4. Основні засоби розвідок. 	<p>Лекція (4 год.)</p> <p>Семінарські заняття (2 год.)</p> <p>Самостійна робота (14 год.)</p>				впродовж першого навчального семестру (перший періодичний контроль)
БЛОК 2.						
«МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ РОЗКОПОК АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК»						
18	<p>Тема № 4. Загальні риси розкопок давніх поховань</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні правила розкопок могильників. 	<p>Лекція (4 год.)</p> <p>Семінарські заняття (2 год.)</p> <p>Самостійна робота (12 год.)</p>	1-5			впродовж першого навчального семестру (другий періодичний контроль)

	2. Пошук могильних ям. 3. Основні прийоми розкопок могильних ям.					
20	Тема № 5. Розкопки курганів 1. Загальні правила розкопок курганів. 2. Розкопки насипу. 3. Різновид прийомів розкопок курганів.	Лекція (6 год.) Семінарські заняття (2 год.) Самостійна робота (12 год.)	1-5			впродовж першого навчального семестру (другий періодичний контроль)
20	Тема № 6. Розкопки давніх поселень 1. Загальні вимоги при розкопках давніх поселень. 2. Форма та орієнтування розкопу . 3. Особливості розкопок різних груп пам'яток при дослідженні давніх поселень. 4. Консервація археологічних об'єктів.	Лекція (6 год.) Семінарські заняття (4 год.) Самостійна робота (12 год.)				впродовж першого навчального семестру (другий періодичний контроль)

7. 2 СХЕМА КУРСУ (ЛЕКЦІЙНИЙ БЛОК)

Тема лекції	Зміст лекції
Тема № 1. Предмет і завдання курсу	1. Історія зародження польової археологічної практики. 2. Вивчення польових археологічних пам'яток в XVIII ст. 3. Археологічна наука в XIX ст. 4. Розвиток польової археології за радянських часів. 5. Основні джерела з польової археології
Тема № 2. Предмет польової археології	1. Археологічні пам'ятники та їх класифікація. 2. Культурний шар. 3. Археологічна стратиграфія. 4. Споруди.

	<ul style="list-style-type: none"> 5. Давні поховання. 6. Археологічні комплекси.
Тема № 3. Археологічна розвідка	<ul style="list-style-type: none"> 1. Завдання та підготовка до проведення археологічної розвідки. 2. Пошук культурного шару. 3. Опис археологічних пам'яток. 4. Основні засоби розвідок.
Тема № 4. Загальні риси розкопок давніх поховань	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні правила розкопок могильників. 2. Пошук могильних ям. 3. Основні прийоми розкопок могильних ям.
Тема № 5. Розкопки курганів	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні правила розкопок курганів. 2. Розкопки насипу. 3. Різновид прийомів розкопок курганів.
Тема № 6. Розкопки давніх поселень	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні вимоги при розкопках давніх поселень. 2. Форма та орієнтування розкопу. 3. Особливості розкопок різних груп пам'яток при дослідженні давніх поселень. 4. Консервація археологічних об'єктів.

7.3 СХЕМА КУРСУ (СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ)

Тема семінарського заняття	Зміст практичного заняття
Тема № 1. Предмет і завдання курсу	<ul style="list-style-type: none"> 1. Історія зародження польової археологічної практики. 2. Вивчення польових археологічних пам'ятників в XVIII ст. 3. Археологічна наука в XIX ст. 4. Розвиток польової археології за радянських часів. 5. Основні джерела з польової археології
Тема № 2. Предмет польової археології	<ul style="list-style-type: none"> 1. Археологічні пам'ятники та їх класифікація. 2. Культурний шар. 3. Археологічна стратиграфія.

	<ul style="list-style-type: none"> 4. Споруди. 5. Давні поховання. 6. Археологічні комплекси.
Тема № 3. Археологічна розвідка	<ul style="list-style-type: none"> 1. Завдання та підготовка до проведення археологічної розвідки. 2. Пошук культурного шару. 3. Опис археологічних пам'яток. 4. Основні засоби розвідок.
Тема № 4. Загальні риси розкопок давніх поховань	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні правила розкопок могильників. 2. Пошук могильних ям. 3. Основні прийоми розкопок могильних ям.
Тема № 5. Розкопки курганів	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні правила розкопок курганів. 2. Розкопки насипу. 3. Різновид прийомів розкопок курганів.
Тема № 6. Розкопки давніх поселень	<ul style="list-style-type: none"> 1. Загальні вимоги при розкопках давніх поселень. 2. Форма та орієнтування розкопу. 3. Особливості розкопок різних груп пам'яток при дослідженні давніх поселень. 4. Консервація археологічних об'єктів.

7.4 СХЕМА КУРСУ (ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ)

Тема для самостійного опрацювання	Зміст теми
Тема № 1. Предмет і завдання курсу	<ul style="list-style-type: none"> 1. Основні джерела з польової археології. 2. Підготовка та спорядження для проведення археологічної розвідки. 3. Закономірності розташування та ознаки наявності археологічних пам'яток. 4. Особливості пошуку пам'яток кам'яного віку. 5. Пошук пам'яток доби міді-бронзи.
Тема № 2. Предмет польової археології	<ul style="list-style-type: none"> 1. Археологічні пам'ятники та їх класифікація. 2. Культурний шар. 3. Археологічна стратиграфія. 4. Споруди.

	5. Давні поховання. 6. Археологічні комплекси.
Тема № 3. Археологічна розвідка	1. Завдання та підготовка до проведення археологічної розвідки. 2. Пошук культурного шару. 3. Опис археологічних пам'яток. 4. Основні засоби розвідок.
Тема № 4. Загальні риси розкопок давніх поховань	1. Поняття охорони археологічних пам'яток. 2. Опис археологічних знахідок. 3. Використання мапи при проведенні розкопок.
Тема № 5. Розкопки курганів	1. Вивчення та дослідження зовнішнього вигляду кургану. 2. Розкопки насипу. 3. Різновид прийомів розкопок курганів. 4. Види археологічних мап
Тема № 6. Розкопки давніх поселень	1. Особливості розкопок трипільських пам'яток. 2. Фотографування археологічних пам'яток. 3. Археологічний щоденник. 4. Первісна консервація знахідок.

8. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИМОГИ

Загальна система оцінювання курсу	<p>За семестр з курсу дисципліни проводяться два періодичні контролю (ПКР), результати яких є складником результатів контрольних точок першої (КТ1) і другої (КТ2). Результати контрольної точки (КТ) є сумою поточного (ПК) і періодичного контролю (ПКР): $КТ = ПК + ПКР$. Максимальна кількість балів за контрольну точку (КТ) складає 50 балів. Максимальна кількість балів за періодичний контроль (ПКР) становить 60 % від максимальної кількості балів за контрольну точку (КТ), тобто 30 балів. А 40 % балів, тобто решта балів контрольної точки, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів. Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок ($X_{ср}$) за діяльність студента на практичних (семінарських) заняттях, що входять в число певної контрольної точки. Для трансферу середньозваженої оцінки ($X_{ср}$) в бали, що входять до 40 % балів контрольної точки (КТ), треба скористатися формулою: $ПК = (X_{ср}) * 20 / 5$. Таким чином, якщо за поточний контроль (ПК) видів діяльності студента на всіх заняттях $X_{ср} = 4.1$ бали, які були до періодичного контролю (ПКР), то їх перерахування на 20 балів здійснюється так: $ПК = 4.1 * 20 / 5 = 4.1 * 4 = 16.4 // 16$ (балів). За періодичний контроль (ПКР) студентом отримано 30 балів. Тоді за контрольну точку (КТ) буде отримано $КТ =$</p>
--	--

	<p>ПК + ПКР = 16 + 30 = 46 (балів).</p> <p>Студент має право на підвищення результату тільки одного періодичного контролю (ПКР) протягом двох тижнів після його складання у випадку отримання незадовільної оцінки.</p> <p>Підсумковим контролем є екзамен, на його складання надається 100 балів за виконання тестів (або задач чи завдань іншого виду). Загальний рейтинг з дисципліни (ЗР) складається з суми балів (Е), отриманих на екзамені, і підсумкової оцінки (ПО) та ділиться навпіл. $ZP = (ПО + E) / 2$</p>
Практичні заняття	<p>«5» – студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові / тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.</p> <p>«4» – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових / тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.</p> <p>«3» – студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.</p> <p>«2» – студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові / тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.</p>
Умови допуску до підсумкового контролю	<p>Студент, який навчається стабільно на «відмінні» оцінки і саме такі оцінки має за періодичні контролю, накопичує впродовж вивчення навчального курсу 90 і більше балів, має право не складати екзамен з даної дисципліни.</p> <p>Студент зобов'язаний відпрацювати всі пропущені семінарські заняття протягом двох тижнів. Невідпрацьовані заняття (невиконання навчального плану) є підставою для недопущення студента до підсумкового контролю.</p>

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія України: Курс лекцій: навч. посібн. / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. – К.: Либідь, 2005. – 504 с.
2. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» // Археологія (спецвипуск). – К.: Корвін Пресс, 2004. – 22 с.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (спецвипуск). – К.: УТОПІК, 2000. – 32 с.
4. Залізняка Л. Моя археологія. Біографічні спогади та суб'єктивні враження про українську археологію. Київ: Темпора, 2020. 352 с.
5. Чмихов М.О., Шилов Ю.О., Корнієнко П.Л. Археологічні дослідження курганів. – К., 1989.

ДОПОМІЖНА ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія України. Курс лекцій. – К., 2005.
2. Варіабельність середнього палеоліту в Україні. – К., 2003. – 244 с.
3. Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання // Археологія і давня історія України. - Вип. 4.
4. Манько В. О. Неоліт Південно-Східної України // Кам'яна доба України. – Вип. 9. – К., 2006. – 280 с.
5. Методологические и методические вопросы археологии. – К., 1982. – 232 с.
6. Нові технології в археології / Збірник наукових праць. - Київ-Львів, 2002.
7. Пазинич В. Г. Приклади комплексної інтерпретації геолого-геоморфологічних та археологічних матеріалів для реконструкції палеогідрологічних і палеокліматичних умов деяких ділянок басейну середнього Дніпра в післяюрський період // Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту: Зб. наук. пр. 2008. Вип. 257. С. 235-249
8. Правова охорона культурної спадщини. Нормативна база: Зб. документів. – К.: В-во ХІК, 2006. – 576 с.
9. Ткаченко С. Диво мелітопольське. К.: Парлам. вид-во, 2016. 198 с.
10. Сучасні проблеми археології / Збірник наукових праць. - Київ, 2002.
11. Теорія і практика археологічних досліджень. – К., 1994. – 222 с.
12. Українські культурні цінності в Росії. Археологічні колекції України. – К., 1997. – 296 с.
13. Klein Leo. To separate a centaur: On the relationship of archaeology and history in Soviet tradition // *Antiquity*. 1993. Vol. 67. № 255. P. 339-348.
14. Klein Leo. Neither archaeology nor theory: a critique of Johnson // *Antiquity*. 2006. № 80. P. 435-443.
15. Sytnyk O. On the process of entoghenesis in the territory of the modern south of Ukraine in the period of the eneolitis. *Socio Brains. journal homepage: www.sociobrain.com*. International scientific refereed online journal with **impact factor**. 2018. 42, February. С. 140-142.
16. Taylor T. Conversations with Leo Klejn // *Current Anthropology*. 1993. Vol. 34, № 5. P. 723-735.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інститут археології НАН України. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000237>
2. Науковий журнал «Археологія». URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/-qq>
3. Сайти, створені в Інституті археології НАН України. Один з них представляє Інститут, його структуру. Домашня сторінка Інституту археології НАН України. - <http://www.icfcst.kiev.ua/Archaeol/IANAN.HTM> подає відомості про наукову та видавничу діяльність, інший (створений за підтримки фонду "Відродження") - присвячений архівним ресурсам (архівні фонди ІА НАНУ, звіти про археологічні дослідження). Архівні ресурси української археології - матеріали з наукового архіву ІА НАН України.<http://www.kar.net/~archaeol/>
4. Сайт «Археологія Середнього Подніпров'я» створений черкаськими археологами. Він присвячений результатам досліджень пам'яток археології і давньої історії Середнього Подніпров'я. Також є велика електронна бібліотека наукової літератури, що включає монографії і статті з археології, історії, географії, етнографії, міфології, лінгвістики, нумізматики і палеонтології як Середнього Подніпров'я, так і інших регіонів.
5. Спілка археологів України. URL: <http://vgosau.kiev.ua/>